

דרשה לעניין השתלות אברים וכרטיס אדי

"הרהורים על קדושת הנשמה וקדושת הגוף" – הרבה גליה סדן

ומבשרך לא תתעלם (מתוך הפטרת יום הכיפורים – ישעיהו, נח)
נודה על האמת, ישנו משהו המעורר אי נוחות בנושא עליו התבקשתי לכתוב. בקישור בין הימים הנוראים בהם אנחנו שבים ואומרים את הפיוט "ונתנה תוקף" ובו המילים המצמררות:

ומי ימות	מי יחיה
ומי לא בקצו	מי בקצו
ומי באש	מי במים
ומי בחיה	מי בחרב
ומי בצמא	מי ברעב
ומי במגפה	מי ברעש
ומי בסקילה	מי בחניקה

לבין הקריאה להתגייס למען תרומת איברים. כביכול, דווקא בימים אלה של ברכות "שנה טובה" אנחנו נדרשים לחשוב שאולי לא נסיים אותה, את השנה.

למה? מדוע עלינו לחשוב מחשבות קשות שכאלה? לנוע על מושבנו באי נוחות? יהיו שיאמרו – להעכיר את קדושת החג, את תחושת השגב?

מפני שאנחנו יהודים. מפני שאנחנו יהודים מתקדמים.

■ ■ ■

לפני שנים מעטות, בשיעור שנגע למנהגי האבלות ביהדות במסגרת קורס הגיור בבית דניאל, שאל אותי אחד הסטודנטים מהי עמדתה של היהדות המתקדמת לתרומת איברים. השבתי לו, ואני אומרת כאן, שההכרעה היא כמובן אישית. אולם אם הוא שואל לדעתי, דעתי היא שקדושת החיים חשובה מקדושת המת. שהיכולת להשיב לאדם את מאור עיניו, לשחרר אותו מייסורי הדיאליזה, להעניק לו לב שבזכותו יזכה לשנות-חיים ארוכות וטובות, להסיר מעליו את אימת המוות – היא לא רק זכות גדולה, אלא גם חובה אנושית, דתית, יהודית.

יש שיאמרו שאין מחללים את כבוד המת. יהיו שיאמרו שקשה להם המחשבה על המוות והם מעדיפים לחשוב שישבו אלינו בריאים ושלמים עם הגעתו של המשיח, מבלי שאי אילו איברים יחסרו בגופם.

אבל אנחנו יהודים מתקדמים.

וככאלה, אנחנו שבים אל המקורות, ומיישמים עקרונות ורעיונות עתיקים על חידושי הזמן. וככאלה, אנחנו שואבים מן המסורת, ומן ההלכה, אך לוקחים בחשבון בשיקולינו גם את עמדותינו המוסריות. כן, קשה לחשוב על מה שנשאר אחרינו כשיבוא יומנו, ובמיוחד קשה הדבר ברגע שכולו חשבון נפש שמטרתו התכוננות לשנה טובה יותר. אלא שהמסורת קוראת לנו לגשר בין פערים, להתבונן באומץ במראה, גם בהקשרים אחרים. הכתובה המסורתית, למשל (או השילוב בין הכתובות הנהוגות בטקסים רפורמיים לבין הסכם הנישואין [”הסכם הממון”]), בנויה בדיוק על העיקרון הזה. היא מכריחה אותנו להכיר בכך שלפעמים הדברים קורים אחרת מן הדרך בה אנחנו מקווים שיתרחשו, וכשיבוא היום – מוטב שנהיה מוכנים לקראתו. ממש את זאת עשינו בבחירה שלנו לקדם את נושא תרומת האיברים בימים הנוראים.

כי אנחנו יהודים מתקדמים.

ואין זה מפחית מן השגב, ואין זה מוריד מן הקדושה. נהפוך הוא. אני רוצה לדעת שחיי הם חיים משמעותיים. אני רוצה להעניק כפי יכולתי מכל מה שבורכתי בו. עד כלות נשמתי. בכל לבבי ובכל נפשי ובכל מאודי. בלב שלם, בנפש חפצה ומאוד מאוד – אני רוצה להעניק. מה שאוכל, מה שיהיה בו צורך. בזאת הקדושה וזהו השגב. אין בזה חילול כבוד המת. להפך. לכבוד הוא לי שאזכה להעניק חיים.

■ ■ ■

מעליהן עולות בי מילותיו של ישעיהו מהפטרת יום הכיפורים:

הָלוֹא זֶה, צוּם אֲבֻחֶרְהוּ [...] הָלוֹא פָּרַם לְרַעֲב לְחֶמֶד, וְעֲנִיִּים מְרֻדִים תְּכִיא בָּיִת: כִּי־תִרְאֶה עָרִם וְכִפְתּוֹ, וּמִבְּשָׂרָה לֹא תִתְעַלֵּם.

”וּמִבְּשָׂרָה לֹא תִתְעַלֵּם”. פתאום קיבלו המילים האלה משמעות חדשה, אחרת. ביום הזה, המוקדש כולו לנשמה, אנחנו זוכרים כי עבורנו, אנחנו שכאן על פני האדמה, הנשמה והגוף חד הם. וממש כפי שיש ערך לנשמה, יש ערך לבשר, ואל לנו להתעלם מן הערך הזה, מחשיבותו. ולפעמים משמעות הדבר היא לאפשר לנשמה אחרת להתקיים בתוך גוף אחר בזכותנו.

מפני שלא התעלמנו. מפני שהיינו אמיצים והתמודדנו עם החשש מפני יום אחרון. מפני שאנחנו מחשיבים מאוד את קדושת החיים גם אם הם לא יהיו כבר חיינו-אנו.

ובגלל שאנחנו יהודים ויהודיות מתקדמים.

נביט באומץ קדימה אל חיינו וגם מעבר להם, ואולי נזכה לחוש שהאל מלווה אותנו, מדריך אותנו ושומר עלינו מכל רע. כמילותיו של ישעיהו:

אֲזִי יִבְשֶׁר פִּשְׁחֵי אֲזֻרָה, וְאַרְבָּתָיָה מִהֶרֶה תִּצְמָח; וְהָלַךְ לְפָנָיִךְ צִדְקָה, כְּבוֹד ה' יֵאֱסָפֶה: אֲזִי תִקְרָא וְה' יַעֲנֶה, תִּשְׁנַע וְיֵאמֵר הַגָּבִי.

מי ייתן, ולשנה טובה, לחיים ארוכים ומשמעותיים, ניכתב ונחתם כולנו.

הרבה גליה סדן, רבה-עמיתה בבית דניאל, המרכז ליהדות מתקדמת בתל אביב-יפו.

תשובה בעניין תרומת איברים להשתלות וכרטיסי תורם

הרב פרופ' דוד גולינקין

שאלה:

האם מותר על פי ההלכה לתרום איברים מן המת לצורך השתלה? ואם מותר הדבר, האם יש בכך מצווה? האם ראוי לכל אזרח ישראלי לשאת בארנקו כרטיס תורם רשמי של "אדי"?

תשובה:

תרומת איברים לאחר המוות היא בגדר פיקוח נפש ויש לעודדה בתנאי שנקבע מעל ומעבר לכל ספק שהתורם הכן מת מבחינה הלכתית. רצוי ומומלץ לשאת כרטיס תורם של "אדי" כי דבר זה מונע אי-בהירות משפטית והלכתית לאחר המוות.

1.

פיקוח נפש דוחה שבת, יום הכיפורים וכל המצוות שבתורה חוץ מעבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. כשרופאים התחילו לבצע השתלות לב בשנות השישים, כל המושתלים מתו תוך ימים או שבועות. לכן הפוסקים התנגדו להשתלות בטענה שאין כאן פיקוח נפש אלא הריגת המושתל. אולם בשנת 1980 הוכנסה לשימוש התרופה ציקלוספורין (Cyclosporin A) המונעת את דחיית השתל. מאז חל מפנה דרמטי בשיעורי ההצלחה של השתלות אלה. שיעורי ההישרדות שנה לאחר ההשתלה הם כעת 68-83% להשתלות כבד (בארה"ב), 88% להשתלות כליה ו-80% להשתלות לב. כתוצאה מכך, השתלת איברים היא ללא ספק בגדר פיקוח נפש ודוחה את רוב האיסורים שבתורה.

2.

יש פוסקים הטוענים שבהשתלת איברים יש "ניווול המת" (חילול כבודו של המת), דבר האסור על פי התלמוד. אולם הרב אונטרמן כבר הוכיח שאם התורם הסכים להשתלה בחייו, אין בכך ניוול המת. פוסקים אחרים קבעו שאם הניתוח נעשה ל"צורך גדול", כגון השתלות, אין איסור ניוול המת כלל. בכל מקרה, פיקוח נפש דוחה חשש של ניוול המת.

3.

לפי התלמוד, גופת המת אסורה בהנאה ולכן, לכאורה, אסור ליהנות מן האיבר המושתל. אך הרב טוביה פרידמן הראה שלפי רבי יוחנן (פסחים כ"ה ע"א) אפשר להשתמש בכל דבר לצורך רפואה חוץ מעבודה זרה, שפיכות דמים וגילוי עריות, ורש"י מוסיף "אפילו באיסורי הנאה". יתר על כן, הרב אונטרמן חידש בקשר להשתלת קרנית כי אין כאן הנאה מן המת כלל וכלל, כי לאחר ההשתלה חוזר אותו איבר וקם לתחייה.

4.

אסור להלין את המת (דברים כ"א: כ"ג ומשנה סנהדרין ו'ה'). לכאורה, אפוא, אסור להלין את איבריו של המת. אולם שוב יש לדחות ולהשיב כי חיבור האיבר לאדם חי מחזיר אותו לחיותו ואין זה בגדר הלנת המת.

5.

עלינו לחקור כמה השתלות ספציפיות:

א. כליות:

אין ספק שאדם הסובל מאי-ספיקת כליות הוא בסכנת חיים, ולכן השתלת כליה מתורם מת היא בגדר פקוח נפש.

ב. לב וכבד:

אלה הן ההשתלות המסובכות ביותר. מצד אחד, לפי התלמוד והפוסקים, מותו של אדם נקבע על פי הפסקת הנשימה ופעימת הלב. מצד שני, איברים אלו ניתנים לשימוש לצורך השתלה רק אם הם נלקחים במצב שבו לבו של התורם עדיין פועם. במילים אחרות, בהוצאת לב פועם מתורם יש חשש לרצח מבחינה הלכתית! בתחילת שנות השבעים היו פוסקים שהציעו להגדיר את המוות מחדש כמוות מוחי, אפילו אם הלב המשיך לפעום. אך רוב הפוסקים התנגדו כי הגדרה זו אינה תואמת את ההגדרה ההלכתית המסורתית. ב-1986 חל מפנה בגישת הפוסקים הודות להמצאת הציקלוספורין ולטכנולוגיה רפואית שיכלה למדוד את "מותו של גזע המוח". גזע המוח שולט במערכת הנשימה, כך שמותו מציין שהחולה מת על פי ההלכה, גם אם הוא עדיין חי באמצעות מכונות שונות. הרבנות הראשית פרסמה אז חמישה תנאים להתיר השתלות לב: (1) ידיעה ברורה של סיבת הפגיעה, (2) הפסקה מוחלטת של הנשימה הטבעית, (3) הוכחות קליניות שגזע המוח אכן הרוס, (4) הוכחות אובייקטיביות על הרס גזע המוח באמצעות בדיקות מדעיות כגון BAER ו-5) הוכחות שתנאים 2 ו-3 נשארים בעינם למשך שתיים עשרה שעות לפחות, תוך כדי טיפול מלא ומקובל. קריטריונים אלה הינם בשימוש בבית החולים הדסה עין כרם מאוגוסט 1987 עד היום.

ג. השתלות עור ושמירתו ב"בנק העור" מותרת על פי רוב הפוסקים.

ד. השתלות קרנית: הרב אונטרמן והרב טוביה פרידמן פסקו שעיוורון הוא פיקוח נפש, כיוון שהעיוור עלול ליפול במדרגות או להידרס. אנחנו מסכימים שניתן להשתיל קרנית וכן לשמור אותה ב"בנק העיניים".

6.

חלק מהפוסקים מתירים השתלות רק אם החולה הוא בקרבת מקום, על סמך תשובה של הרב יחזקאל לנדא שהתיר ניתוחי מתים במאה הי"ח אך ורק אם יש "חולה לפנינו". אך היום "נשתנו הטבעים", אפשר לשמור עור וקרניות בבנקים מיוחדים ויש אפשרות להטיס איברים לכל מקום בעולם, כך שהחולה תמיד "לפנינו".

7.

מומלץ לשאת כרטיס תורם של "אדי" כי דבר זה מונע אי-בהירות משפטית והלכתית לאחר המוות. יתר על כן, יש מחסור חמור של איברים להשתלה בישראל. לבסוף, בגלל המחסור החמור באיברים להשתלה, נאלצים ישראלים רבים לנסוע לבתי חולים בחו"ל. צעד זה עולה הון תועפות ולעיתים נענים הישראלים בשלילה, בטענה שיש חוסר הדדיות בין האיברים הנתרמים במדינת ישראל ובאותה מדינה.

לסיכום, מצווה לתרום איברים לאחר המוות משום ש"כל המקיים נפש אחת מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא" (סנהדרין ד': ה').

הרב פרופ' דוד גולניקין, נשיא מכון שכטר למדעי היהדות, יו"ר ועד ההלכה של כנסת הרבנים בישראל